

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Nederland mensenrechtengidsland? Interview met Quirine Eijkman

Matthys, J.; Caem, B. van

Citation

Matthys, J., & Caem, B. van. (2022). Nederland mensenrechtengidsland?: Interview met Quirine Eijkman. *Het Tijdschrift Voor De Politie*, 2022(3), 16-21. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3494218>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3494218>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

College voor de Rechten van de Mens
Mensenrechten in Nederland 2021

“Er moeten **meer mogelijkheden** komen voor daadwerkelijke **rechtsbescherming**”

ONDERVOORZITTER EN COMMISSIELID BIJ HET COLLEGE
VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS

QUIRINE EIJKMAN

Barbara van Caem en Joery Matthys interviewden voor het themanummer ‘Politie in de informatiesamenleving’ Quirine Eijkman PhD. Als rechtssociologe kijkt zij naar hoe het recht in de praktijk wordt toegepast. De reden voor het interview is dat zij voor het College het strategisch programma digitalisering en mensenrechten trekt. Dat gaat niet specifiek over de politie, maar er zijn wel veel parallellen, denk maar aan risicoprofilering en etnisch profileren. Vanuit het lectoraat ‘Toegang tot het Recht’ aan het Kenniscentrum Sociale Innovatie (KSI) van Hogeschool Utrecht focust zij ook op digitale geletterdheid: er zijn behoorlijk wat laaggeletterde mensen in Nederland en dan kan het behoorlijk ingewikkeld zijn om met de politie te communiceren als die voluit de digitale kaart trekt. We spraken met Quirine Eijkman in haar woonkamer midden in Amsterdam.

“Ik vind dat de mensen die die systemen aanschaffen een **verantwoordingsplicht** hebben”

Dit nummer van het Tijdschrift voor de Politie gaat over de informatie-samenleving en we denken daarbij aan twee belangrijke thema's, namelijk dataverzameling door de politie enerzijds en de rol die de politie kan spelen in het tegengaan van desinformatie anderzijds. Beide thema's kunnen sterk gelinkt worden aan mensenrechten. Laten we ons eerst concentreren op dataverzameling, de informatiepositie van de politie. Wat zijn de potentiële conflicten met mensenrechten?

De hele discussie over *intelligence led policing* is natuurlijk niet nieuw; de politie die gebruikmaakt van de eigen informatiepositie om haar taken uit te voeren, dat is eigenlijk gewoon goed politiewerk. Maar het wordt problematisch wanneer heel veel autoriteit wordt toebedeeld aan voorspellende systemen, die trouwens zeker niet alleen door de politie gebruikt worden. Er zijn twee grote problemen, die ook gelinkt zijn aan elkaar: de mogelijkheid van discriminatie en dirty data. Zo gaf ik een keer gastcollege aan een groep studenten uit Delft, waarvan veel een migratieachtergrond hadden, en we hadden het over preventief fouilleren. Als de studenten met een migratieachtergrond dan vertelden dat ze elk jaar wel vijftien keer gecontroleerd worden door de politie, terwijl het gewoon niet gebeurde bij de aanwezige witte mensen, dan doet dat iets met je op menselijk vlak, maar

ook als wetenschapper moet je je de vraag stellen: wordt dit geen self-fulfilling prophecy, waarbij gegevens verzameld op basis van discriminatie een systeem voeden dat op zijn beurt die discriminatie gaat valideren? De toeslagenaffaire is natuurlijk hét voorbeeld van zo'n vicieuze cirkel, waarbij er ook geen kritische vragen meer gesteld worden door de gebruikers van het systeem. Vanuit het College van de Rechten van de Mens willen we natuurlijk dat iedereen in Nederland gelijk behandeld wordt, dus dit is voor ons een belangrijk aandachtspunt. Dat betekent ook niet dat we per definitie tegen het gebruik van die systemen zijn, maar wij vinden dat er transparantie moet zijn, en een kritische houding. De politie moeten zich de vraag stellen of die systemen en/of de informatie die daaruit voortkomt wel klopt. En dat blijkt heel ingewikkeld, er is nog heel veel onduidelijk, en het is een lastig intern gesprek waarschijnlijk ook bij de politie.

Is de kwaliteit van de politiegegevens dan zo problematisch in Nederland?

Dat is het punt, het is heel moeilijk om dat te evalueren. Ik vind dat de politie het heel goed uitlegt, maar de insteek onder andere over het Criminaliteits Anticipatie Systeem (CAS) is erg vanuit de 'communicatie'. Het helpt ons, we kunnen onze middelen hierdoor meer doelmatig inzetten, etc. Voor mij gaat het over accountability, en dat moet op verschillende niveaus gebeuren. Ik ben copromotor van het onderzoek van Daan Weggemans, en dat gaat gedeeltelijk om de vraag of uitvoerende professionals zoals de agenten op straat voldoende in staat zijn om terug te koppelen over hun ervaringen met dit soort systemen, en wat er gebeurt met die feedbackloop. Ik vind dat de mensen die die systemen aanschaffen een verantwoordingsplicht hebben, dat zij het systeem zo moeten inrichten dat het toetsbaar is voor eindgebruikers. Want dit soort systemen worden steeds meer ontwikkeld en gebruikt. Ethische hackers vertellen mij dat de mensen die verantwoordelijk zijn voor hun gebruik, eigenlijk niet goed snappen hoe ze precies werken. Dus niemand klaagt over het gebruik

Over de auteurs

Joery Matthys is universitair docent aan het Institute of Security and Global Affairs (Universiteit Leiden). Dr. mr. Barbara van Caem is hoofd van de cluster wetenschap bij de Landelijke Portefeuille Gebiedsgebonden Politie.

van die systemen, terwijl mijn eigen onderzoek naar vroegsignalering op radicalisering en extremisme al twijfels plaatste bij de mogelijkheden om hierover voorspellingen te maken. Dat lukt voor bepaalde types criminaliteit, maar vaak is het toch niet zo duidelijk. Ik vraag me ook af in hoeverre kritisch gebruik van algoritmen wordt meegenomen in de opleiding van agenten. De technologie laat de voorspellingen die algoritmen doen objectief en neutraal lijken, en daar zit net het gevaar. Van belang is ook je te realiseren wat het doet met mensen om op zulke lijsten te komen. Ik heb de vrije val gezien waar mensen in terechtkomen die door de toelagenaffaire werden getroffen. Daar zie je de macht van de informatie en wat de overheid de burger daarmee aan kan doen. Er moeten meer mogelijkheden komen voor daadwerkelijke rechtsbescherming.

Dat is een belangrijke bedenking en waarschuwing. Maar gaan er ook dingen goed in Nederland?

Ik vind het heel positief dat de discussie op gang is gekomen en dat de kennis van beleidsmakers en leidinggevendenden wel is toegenomen. Ondanks die eerdere waarschuwing, ben ik eigenlijk best positief. Er zijn heel veel gesprekken hoe dat kan, er worden nieuwe tools ontwikkeld. Ook de discussie over etnisch profileren is op gang gekomen, zeker

sinds Amnesty International en Control Alt Delete' dit hebben aangekaart. Belangrijk is hierbij dat de politie blijft engageren en zich laat adviseren door 'buitenstaanders'. Wie bij de politie begint te werken is al snel blauw gekleurd, one of us. En dan kan je de aansluiting kwijtraken, je kan uit het oog verliezen wat er speelt buiten het directe gezichtsveld. Dat besef is echt wel meer aanwezig bij de politie, dat is een zeer positieve ontwikkeling geweest. Natuurlijk, voeg de daad bij het woord, het moet ook uiteindelijk tot iets leiden. De mechanismen moeten nog aangepast worden. Er zijn bijvoorbeeld nog veel mensen die zich gediscrimineerd voelen, terwijl ze tegelijkertijd nauwelijks klagen of aangifte doen bij de politie. Dit komt enkel naar boven bij surveys. Maar het doet wel iets met de legitimiteit van een zeer belangrijke organisatie in Nederland. Dus je hebt 'buitenstaanders' nodig, en je moet de interne mensen die kritische vragen stellen, ook koesteren. Want die zijn er ook echt wel, dat is ook weer positief. Veel mensen binnen de politie houden van hun vak en willen het beter maken. Natuurlijk, daar zitten we ook weer met het probleem dat wanneer we het over voorspellende systemen hebben, er weinig mensen zijn die het systeem echt snappen. En diegenen die het wel snappen, hebben niet steeds invloed op het beleid rond deze systemen.

Toetsingskader discriminatie risicoprofielen

Wordt er een onderscheid gemaakt in het risicoprofiel op basis van ras of nationaliteit?

- Leidt de inzet van het risicoprofiel tot een ongelijke behandeling op grond van ras of nationaliteit?
- Is de ongelijke behandeling ook te herleiden naar ras of nationaliteit, of spelen er andere factoren?

Is er een mogelijke rechtvaardiging om een onderscheid te maken op basis van ras of nationaliteit?

- Wordt een legitiem doel nagestreefd?
- Is er sprake van evenredigheid tussen het nagestreefde legitieme doel en het inzetten van een risicoprofiel dat een onderscheid maakt op basis van ras of nationaliteit?
- Is er beoordelingsruimte om deze afweging te maken?

“Als je op je **achttiende** een stommiteit hebt uitgehaald, **hoelang** moet je dat dan **meeslepen?**”

Hoe verhoudt Nederland zich tegenover andere landen hierin?

Wel, Nederland is met digitalisering echt wel heel hard gegaan en staat dus vaak voorop. Maar door deze snelheid heeft het zich initieel ook, laten we zeggen, ‘pragmatisch’ opgesteld. Eerst gewoon doen en dan achteraf bedenken hoe grondrechten en mensenrechten van belang kunnen zijn. Het feit dat die reflectie er komt, is natuurlijk een stap in de goede richting. Maar Nederland ziet zichzelf toch als ‘mensenrechtengidsland’, en dan is het toch wel nodig dat het besef er is dat dit ook geldt voor onze eigen burgers. Dan gaat het niet enkel over privacy, het gaat ook om gelijkheid, om toegang tot het recht, etc.

Het College voor de Rechten van de Mens is niet alleen toezichthouder, maar tracht ook wetgeving en het beleid met mensenrechten rekening te laten houden. Wat zijn de handvatten die jij zou aanreiken om een systeem op te zetten dat rekening houdt met de issues die we hiervoor besproken hebben?

Wel, we hebben het al over transparantie gehad, natuurlijk, dat is één. Het College heeft ook een mensenrechtelijk toetsingskader² ontwikkeld om discriminatie door risicoprofielen tegen te gaan. Daar staan een aantal handvatten in om het systeem echt te verbeteren. We hebben gemerkt dat er veel gaande is, ook op Europees niveau, maar het moet ook gebruikt worden. Dat was het doel van het toetsingskader, om het in de Nederlandse context ook om te zetten, vanuit onze rol als hoeder van mensenrechten. Daarnaast moet er ook voldoende besef zijn bij de politie hoeveel macht informatie geeft.

Ik gaf een tijd geleden een gastles over accountability. Ik noemde daarbij als voorbeeld dat iemand verdacht werd van fraude, waardoor de laptop van die persoon werd doorgenomen. Dan kan je echt wel andere informatie vinden, die je als politie ook mogelijk kan gebruiken tegen die persoon, bijvoorbeeld om een bekentenis af te dwingen. Daar moet voorzichtig mee omgegaan worden, die macht moet begrepen worden. Zeker als ook nog eens blijkt dat de informatie foutief was, maar toch als instrument ingezet wordt. Dat doet me denken aan een rapport van de Ombudsman³, over een Nederlands Surinaamse zakenman wiens klasgenoot verslaafd was maar die telkens wanneer hij aangehouden werd de naam opgaf van eerstgenoemde. Dat was schrijnend, en werd verzwaard door de uitwisseling van gegevens tussen publieke diensten. Die man werd telkens staande gehouden, kon geen leningen meer krijgen, kon de Verenigde Staten niet meer binnen, etc. De politie zelf wist wel wat er gaande was, maar de systemen konden simpelweg niet gecorrigeerd worden. Iedereen was verantwoordelijk voor het bijhouden van de informatie, dus niemand voelde zich verantwoordelijk, dat is het probleem van het gebrek aan eigenaarschap. Dus die mogelijkheid tot correctie naar aanleiding van identiteitsfraude, dat is toch ook belangrijk. Informatie is macht, zeker informatie die zeer lang bewaard wordt. Als je op je achttiende een stommiteit hebt uitgehaald, hoelang moet je dat dan meeslepen?

Als laatste vraag willen we het ook over desinformatie hebben en de mogelijke rol die politie hierin kan spelen. Dat leunt natuurlijk aan bij het recht op vrije meningsuiting en het mogelijke gevaar dat bestrijding van desinformatie op een bepaald moment *policing the truth* wordt, wat evenzeer ongewenst is. Wat is volgens jou de rol die de politie kan of moet spelen?

Wat desinformatie betreft, kan ik ten volle de jaarrapportage van het College⁴ aanraden, omdat die daar toch een belangrijk deel aan wijdt. Desinformatie treft niet alleen de politie maar vooral ook de politiek. De politie

1 <https://controlealtdelete.nl/>

2 <https://open.overheid.nl/repository/ronl-c409ea31-2c00-4318-9a45-d47ad8a2ca7f/1/pdf/crm-discriminatie-door-risicoprofielen-mensenrechtelijk-toetsingskader.pdf>

3 <https://www.nationaleombudsman.nl/nieuws/2009/ombudsman-biedt-bemiddeling-aan-bij-identiteitsfraudezaak>

4 <https://publicaties.mensenrechten.nl/file/99134603-807b-4eaa-95a0-b93a78fda248.pdf>

5 Doxing is de handeling waarbij identificerende informatie over iemand online wordt onthuld, zoals zijn of haar echte naam, woonadres, werkplek, telefoon, financiële en andere persoonlijke informatie. Die informatie wordt dan openbaar gemaakt zonder toestemming van het slachtoffer.

heeft daar ook een rol te spelen, al was het maar enkel om diegenen op te sporen die journalisten of experts lastig vallen. Zelf ben ik het scherpst op intimidatie, denk aan het online openbaar maken van identificeerbare informatie of doxing⁵. Dat zijn best wel reële problemen die sterk gelinkt zijn aan de vrijheid van meningsuiting. We vinden dat belangrijk. Maar de jaarrapportage bedeeft toch ook een belangrijke rol aan de overheid en platformbedrijven, deze hebben een zorgplicht hierin. Dat betekent niet dat de politie dan een stap opzij moet zetten. Zij heeft de mogelijkheid om in te stappen, aan te kaarten, te corrigeren. Dan gaat het om de tegenwoordigheid. De politie is daar niet altijd de meest geschikte organisatie voor, maar vaak ook wel. Ze kunnen snel reageren. Er was onlangs een jongen die mogelijk ontvoerd was, en op sociale media werd een verdachte aangeduid. De politie heeft daar heel snel op gereageerd en heeft duidelijk gemaakt dat deze persoon niet de verdachte was. Dat was belangrijk om te doen, je krijgt al snel een – online – hek-senjacht. Je leven is snel kapot gemaakt als

“Er zijn veel mensen die zich **gediscrimineerd** voelen, terwijl ze tegelijkertijd **nauwelijks klagen** of **aangifte** doen bij de politie”

je in verband wordt gebracht met criminele feiten, zeker als er bijvoorbeeld een seksueel element of een element met een minderjarige aan vasthangt. De politie kan door een snelle reactie heel veel problemen voorkomen. Over zowel dataverzameling door de politie als desinformatie zouden we eigenlijk nog uren kunnen doorpraten, maar ik wil vooral nog een laatste punt benadrukken: deze problematiek raakt niet alleen de politie, maar ook andere uitvoeringsorganisaties. Net zoals de problemen gezamenlijk zijn, moet er ook samen tot oplossingen gekomen worden. •

